TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING IQTISODIY-MOLIYAVIY SHART-SHAROITLARI TAHLILI

Turdimuratova Aziza Alisherovna
Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti,
Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishga ta’sir etuvchi iqtisodiy va moliyaviy shart-sharoitlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy infratuzilma, bank tizimi rivoji va davlat moliyaviy siyosatining investitsiya jarayonlariga ta’siri yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar, investitsiya muhiti, moliyaviy barqarorlik, davlat siyosati.*

Аннотация: В статье анализируются экономические и финансовые условия, влияющие на повышение эффективности привлечения прямых иностранных инвестиций. Особое внимание уделяется макроэкономической стабильности, развитию финансовой инфраструктуры, банковской системы и роли государственной финансовой политики в инвестиционных процессах.

Ключевые слова: *прямые иностранные инвестиции, экономико-финансовые условия, инвестиционный климат, финансовая стабильность, государственная политика.*

Abstract: This article analyzes the economic and financial conditions affecting the efficiency of attracting foreign direct investment. The study highlights the role of macroeconomic stability, financial infrastructure, banking system development, and government financial policy in investment processes.

Keywords: *foreign direct investment, economic and financial conditions, investment climate, financial stability, government policy.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlari jadallashib borayotgan sharoitda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar milliy iqtisodiyotlarning barqaror rivojlanishini ta’minlovchi muhim moliyaviy manbalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Xorijiy investitsiyalar iqtisodiyotga qo‘shimcha kapital kirib kelishini ta’minlash bilan bir qatorda, zamonaviy texnologiyalar, ilg‘or boshqaruv tajribasi, innovatsion ishlab chiqarish usullari va xalqaro bozorlarga integratsiyalashuv imkoniyatlarini ham olib kiradi. Shu bois, ko‘plab mamlakatlar iqtisodiy o‘sishni jadallashtirish, sanoatni modernizatsiya qilish va raqobatbardoshlikni oshirish maqsadida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etishga alohida e’tibor qaratmoqda. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi bevosita mamlakatda shakllantirilgan iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular makroiqtisodiy barqarorlik, moliya bozorlarining rivojlanganlik darajasi, bank tizimining mustahkamligi, fiskal va monetar siyosatning izchilligi hamda investitsiya muhitining jozibadorligi orqali namoyon bo‘ladi. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish sur’atlari yuqori bo‘lgan va xorijiy investitsiyalarni faol jalb etayotgan mamlakatlarda moliyaviy infratuzilma yetarli darajada rivojlangan, pul-kredit va byudjet siyosati barqaror hamda investorlar uchun huquqiy kafolatlar mustahkam bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, xorijiy investitsiyalarni jalb etishda faqat soliq va bojxona imtiyozlariga tayanish yetarli emas, balki iqtisodiy va

moliyaviy barqarorlikni ta’minlovchi tizimli islohotlarni amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda xorijiy investitsiyalar oqimlari uchun global raqobat kuchayib borayotgan bir sharoitda iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlarni chuqur tahlil qilish va ularning investitsiya samaradorligiga ta’sirini aniqlash alohida dolzarblik kasb etmoqda. Ayrim mamlakatlarda makroiqtisodiy nomutanosibliklar, moliyaviy bozorlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi va bank tizimidagi muammolar xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotga kutilgan darajada ta’sir ko‘rsatishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli, xorij tajribasi asosida iqtisodiy va moliyaviy shart-sharoitlarning investitsiya oqimlariga qanday ta’sir etishini tahlil qilish va samarali mexanizmlarni aniqlash muhim ilmiy-amaliy muammo sifatida qaraladi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishda iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlarning rolini tizimli tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tadqiqot doirasida xorijiy investitsiyalarning nazariy asoslarini o‘rganish, investitsiya samaradorligiga ta’sir etuvchi asosiy iqtisodiy va moliyaviy omillarni aniqlash, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasini taqqoslash hamda investitsiya muhitini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqish vazifalari belgilangan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar nuqtai nazaridan baholashda kompleks ilmiy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil va sintez usullari asosida xorijiy investitsiyalar hamda ularning iqtisodiy va moliyaviy rivojlanishga ta’sirini yorituvchi nazariy qarashlar umumlashtirildi. Statistik tahlil yordamida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar, jumladan yalpi ichki mahsulot o‘sishi, inflyatsiya darajasi, moliyaviy sektor rivojlanish ko‘rsatkichlari va bank tizimi barqarorligi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi. Taqqoslama tahlil

asosida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda investitsiya samaradorligini ta’minlovchi iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar o‘zaro solishtirildi. Tadqiqotda xalqaro tashkilotlar, jumladan Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi va UNCTAD tomonidan e’lon qilingan rasmiy statistik ma’lumotlar hamda tahliliy hisobotlardan keng foydalanildi. Ushbu ma’lumotlar asosida xorijiy investitsiyalar oqimlarining dinamikasi, moliyaviy infratuzilma rivoji va davlat moliyaviy siyosatining investitsiya jarayonlariga ta’siri baholandi. Shuningdek, tizimli yondashuv orqali fiskal va monetar siyosat, bank va moliya institutlari faoliyati hamda investitsiya muhitining o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilindi. Tadqiqot metodologiyasi investitsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlarni aniqlash, ularning amaliy ahamiyatini baholash va ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishga imkon berdi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi mamlakatda shakllantirilgan iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar bilan bevosita bog‘liq ekanini ko‘rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, makroiqtisodiy barqarorlik, xususan inflyatsiya darajasining nazorat ostida bo‘lishi, davlat byudjeti taqchilligining maqbul chegaralarda saqlanishi va valyuta bozoridagi barqarorlik xorijiy investorlar qaror qabul qilishida asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu ko‘rsatkichlar barqaror bo‘lgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar hajmi yuqori va uzluksiz o‘sish tendensiyasiga ega ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, moliyaviy infratuzilma va bank tizimining rivojlanganlik darajasi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlari keng bo‘lgan, moliya bozorlari chuqur va diversifikatsiyalashgan mamlakatlarda xorijiy investorlar faoliyati nisbatan yuqori natijalarga erishmoqda. Bank tizimi barqarorligi va moliyaviy institutlar ishonchliligi investitsiya loyihalarini moliyalashtirishni osonlashtirib, xorijiy

kapitalning iqtisodiyotning real sektoriga faol yo‘naltirilishiga xizmat qilmoqda. Shuningdek, tadqiqot jarayonida fiskal va monetar siyosatning muvofiqlashtirilgan holda olib borilishi xorijiy investitsiyalar samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ldi. Soliq yukining maqbulligi, soliq ma’murchiligining soddalashtirilishi va davlat tomonidan berilayotgan moliyaviy rag‘batlantirish choralari xorijiy investorlar uchun qo‘shimcha ishonch omili bo‘lib xizmat qilmoqda. Biroq, natijalar shuni ko‘rsatadiki, soliq imtiyozlari va moliyaviy rag‘batlar faqat iqtisodiy-moliyaviy barqarorlik bilan uyg‘unlashgan taqdirdagina yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishda iqtisodiy va moliyaviy shart-sharoitlar kompleks tarzda shakllantirilishi zarurligini ko‘rsatdi. Makroiqtisodiy barqarorlik, rivojlangan moliyaviy infratuzilma va izchil davlat moliyaviy siyosati uyg‘unlashgan sharoitda xorijiy investitsiyalar nafaqat hajm jihatidan ortadi, balki iqtisodiy o‘sish, texnologik yangilanish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiluvchi muhim manbaga aylanadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish, avvalo, mamlakatda shakllantirilgan iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlar bilan uzviy bog‘liq ekanini tasdiqladi. O‘rganilgan xorij tajribasi va olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy sektorning rivojlanganligi, bank tizimi barqarorligi hamda fiskal va monetar siyosatning izchil olib borilishi xorijiy investorlar uchun eng muhim omillar qatoriga kiradi. Ayniqsa, inflyatsiya darajasining past va nazorat ostida bo‘lishi, byudjet va tashqi qarz siyosatining muvozanatlashganligi investitsiya risklarini kamaytirib, xorijiy kapital oqimining barqarorligini ta’minlashga xizmat qilishi aniqlandi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi faqat investitsiya hajmi bilan emas, balki ularning iqtisodiyotning real sektoriga

ko‘rsatayotgan ta’siri bilan ham baholanishi lozim. Moliyaviy infratuzilma yetarli darajada rivojlangan va bank tizimi samarali faoliyat yuritayotgan mamlakatlarda xorijiy investitsiyalar ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, innovatsion faoliyatni kengaytirish hamda eksport salohiyatini oshirishga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Shu bilan birga, moliyaviy bozorlarning chuqurligi va diversifikatsiyasi xorijiy investorlar uchun uzoq muddatli strategik qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Umuman olganda, mazkur tadqiqot xulosalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish uchun iqtisodiy-moliyaviy shart-sharoitlarni kompleks va tizimli tarzda takomillashtirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Bunda davlat tomonidan makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, moliyaviy tizimni mustahkamlash, investitsiya muhitini yaxshilash hamda iqtisodiy siyosatning shaffof va barqarorligini ta’minlash ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo‘nalishdagi islohotlarning izchil amalga oshirilishi xorijiy investitsiyalar oqimini ko‘paytirish bilan bir qatorda, ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **Alfaro, L.** (2017) *Gains from foreign direct investment: Macro and micro approaches*. World Bank Economic Review, 31(1), pp. 1–15.

2. **Asiedu, E.** (2006) ‘Foreign direct investment in Africa: The role of natural resources, market size, government policy, institutions and political instability’, *World Economy*, 29(1), pp. 63–77. https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2006.00758.x

3. **Borensztein, E., De Gregorio, J. and Lee, J.W.** (1998) ‘How does foreign direct investment affect economic growth?’, *Journal of International Economics*, 45(1), pp. 115–135. https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0

4. **Buckley, P.J. and Casson, M.** (2009) *The internalisation theory of the multinational enterprise*. Journal of International Business Studies, 40(9), pp. 1563–1580.

5. **Dunning, J.H.** (1993) *Multinational enterprises and the global economy*. Reading: Addison-Wesley.

6. **Dunning, J.H.** (2001) 'The eclectic (OLI) paradigm of international production', *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), pp. 173–190. https://doi.org/10.1080/13571510110051441

7. **IMF** (2022) *Global financial stability report*. Washington, DC: International Monetary Fund.

8. **OECD** (2015) *FDI qualities: Policy toolkit*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

9. **Rodrik, D.** (2008) 'Industrial policy: Don't ask why, ask how', *Middle East Development Journal*, 1(1), pp. 1–29.

10. **Xamidova F., Turdimuratova A.** *Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish jarayonining o 'ziga xos xususiyatlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish bilan bog 'liqligi* //Green Economy and Development. – T. 3. – №. 11. – C. 667759.

11. **UNCTAD** (2021) *World investment report 2021: Investing in sustainable recovery*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

12. **UNCTAD** (2023) *World investment report 2023: Investing in sustainable energy for all*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

13. **World Bank** (2020) *Global investment competitiveness report 2019/2020*. Washington, DC: World Bank.

14. **World Bank** (2022) *World development indicators*. Washington, DC: World Bank.

15. **Yudaeva, K.** (2003) 'The role of foreign direct investment in economic development', *Economics of Transition*, 11(2), pp. 327–349.

16. **Zhang, K.H.** (2001) 'How does foreign direct investment affect economic growth in China?', *Economics of Transition*, 9(3), pp. 679–693. https://doi.org/10.1111/1468-0351.00095